

Ashante

Yoruba

Sahon

A tradicionális joruba istenvilágkép

Írta: Bernadett Arowolo

A joruba törzs története, eredete

NIGÉRIA második legnagyobb lélekszámú törzsét a jorubák alkotják. A törzs területei az „Ile–Yoruba Nigéria dél-nyugati része Lagos városától egészen Kwara, Osun, Ogun, Ondo, Oyo és Ekiti szövetségi államokra terjed ki. Magukat a legfőbb istentől származtatják, ezért ők a „yoru-iba” Omo Oduduwa gyermekei a „Szent Apát” tisztelik. A joruba civilizáció előzményei a 13–14. századig vezethetők vissza, egészen Ife város megalapításáig. Ife a joruba mitológia szerint az óceánból emelkedett ki, így vált lebegő várossá, amely a világ középpontjában áll. Fontos zarándokhely, vallási és igazságszolgáltatási központ, ahol Olorun főisten gyermeke, az Oni uralkodott. Ife Abeokuta, Ibadan, Oya, Iba és Benin mellett napjainkban is joruba kulturális központ. A törzs kulturális emlékeit ezekben a városokban őrzik, a joruba néppel kapcsolatos hagyományok innen származnak.

Isteni Hierarchia

A joruba hitvilágban – mint minden vallásban – a létezők rendje hierarchikusan épül fel. A legfelső isten *Olodumare* vagy *Olorun* (Mennyek Ura), aki az embereket a földre küldte a mennyekből. *Olodumare* „miniszterei” (*orisa*) alárendelt istenek, meghatározott csoportot alkotnak. *Olodumare* *Oduduát* küldte, aki „lepottyant” az égből és *Obatalával* együtt gyúrta az embereket agyagból. Feltehetően a Kr. e. 4. században a jorubák földjére érkező *Oduduá* létező személy volt, aki halála után isteni rangot kapott. A legenda szerint ő inspirálta a jorubákat, hogy foglalják el a környező városokat. *Oduduá* és *Olodumare* műhelyt épített Ife városában, hogy ott kényelmesen kifaragják az embereket, megalkossák testüket játékos eszközökkel, tetszés szerint formálva különböző testalkatokat: kövéret, soványat, csúnyát, szépet. A nép nyelve szerint mikor elfogyott a föld, megteremtődött a sovány ember, amikor túl sok agyag maradt, elkészült a kövér ember. Amikor egy joruba ember a másik testalkatáról beszél, csak úgy

említi, hogy *Olodumare* alkotását nem bírálhatjuk. *Obatala* lehelt életet az emberi testbe, ő adta szent lelkének egy részét.

A következő szinten a kisebb rangú istenségek állnak mint: *Ogun*, *Osun*, *Sango*, *Esu*, *Oriinu*, *Oriorun*. Náluk is alacsonyabb rendűek az olyan természeti entitások, mint a fák, folyók, erdők szellemei. Némelyik istenség kultusza nem terjed tovább egy adott helyiségen, de *Ogun* egész *Jorubaföldön* tisztelik. *Ogun* a hagyomány szerint ösvényt vágott az erdőben, amikor az istenek leköltöztek a földre. Olyan ügyesen bánt a bozótívágó késsel, hogy azóta ő maradt a kovácsok, borbélyok, mészárosok, katonák, acéllal és vassal dolgozó emberek istene. Eskütel esetén a jorubák nem a Bibliára esküsznek, hanem egy darab vasra, ami *Ogun* jelképe. *Ogun* ott van minden szerződésalkötésnél, egyezménynél, a bíróságokon, jogi ügyek intézésénél.

Sango istenség *Oya* város királya volt, monarchaként uralkodott, így merényletet forraltak ellene. Az összeesküvés azonban lelepleződött, az uralkodó mindent elpusztított a városban, lerombolta alattvalói házait. A legenda alapján szentelték a vihar, villámlás, pusztítás istenévét. A joruba emberek a trópusi viharokat, katasztrófákat az ő nevéhez kapcsolják, ezért igyekeznek a kedvében járni, régebben áldozattal is kedveskedtek neki: egy kutyát kellett lefejezniük és vére által megtisztulniuk. Így elkerülhették a pusztítást, melyet *Sango* haragja okozhat. *Sangot* megpillantva a jósek egy villámló tekintetű, tüzet okádó entitást láttak. *Sango* papjai (*magba*) a *Sango* szentélyekben tartják rituáléjukat. Hasonló szentélyeket *Sango* tiszteletére a karibi szigetvilág kultúráiban is találhatunk: Antillák, illetve Észak- és Dél-Amerika. *Sango* nevéhez fűződik a termékenység és nemzőerő. Az ő egyik felesége *Osun*, aki a nők termékenységét segíti, termálvízzel gyógyítja meddőségüket.

A jótékony *Jemoja* (*Olakun*) a természeti elemek csoportjához tartozik. *Jemoja* az óceánok, tengerek, folyók, egyéb vizek istene, testéből víz fakad. *Olokun* a tengerben él, ő fékezi a víz dühöngését. *Oja* a Niger folyó istennője, időnként vad szélviharokat, erős szelet bocsát a Földre.

Grafika: Bernadette Arowolo

Bernadette Arowolo

Sors és spiritualizmus

Az ember teremtése *Olodumare* dolga, a lelket *Obatala* leheli a testbe. A joruba hit szerint a lélek születése előtt (*ori*) a teremtés dönti el, hogy milyen feladatokat kell elvállalnia leendő életében az új jövevénynek. Az *ori* magát a sorsot szimbolizálja, hozzá tartozik az *Oriinu* szelleme, aki a forгатókönyvet írja, amely eldönti milyen sorsot szánnak az embernek. *Oriorun* a szabad akaratot jelenti. Amikor a sors és szabad akarat együttesen jó döntést hoznak az illető létével kapcsolatban, a spirituális törvények szerint az ember élete sikeres lesz. Ha az egyik tényező nem a jó úton halad, az ember sorsa rosszra fordul és sikertelen lehet.

A születés mágijája különleges jelentőséget tulajdonít az ikrek (*igbeji*) világrajövetelének. Amikor ketten születnek, különleges gyermekeknek számítanak. Szüleik képesek lesznek *Olodumareval* beszélgetni és információkat, jóslatokat kapni bármely kérdésükre. Az ikergyermekek testében csak egy lélek lakozik, amely kettévált és különböző testben él tovább. A joruba családokban mindig az idősebb testvér parancsát kell teljesítenie a fiatalabbnak, vagyis az elsőszülötté a hatalom. A szokás a mai napig él, működik és vétek azt megszegni. Ha a fiatalabb fivér, vagy nővér megszegi a szabályokat, komoly problémákat okoz a családban.

Mágia és Jóslás

A tradíciók világában fontos szerepet kap a mágia és jóslás. A legfőbb joruba pap az *Orunmila*, vagy *Agbonmiregun*, aki istenség is egyben, *Olodumare* spirituális papja a legelső szintről. A következő szinten a *babao* áll, aki az *Ifa* orákulum segítségével jósol. Megszólítja *Engungun* ősi szellemeit, akik a mennyekből térnek vissza segítségére. Az *Engungun* szellemek nem minden városban azonosak, területenként más és más szellemcsoportokat küldenek fentről, hogy segítsék az embereket. Lakhelyük az *Igbale*: erdők, dzsungel, fás vidékek. Az embernek tilos ide belépni. A joruba maszkok hagyománya is valószínűleg onnan eredeztethető, amikor a szellemek arcukat eltakarva testet öltve jöttek ki a nép közé. Aki megpillantotta őket, megtörte a varázslatot.

A *babao* megszólítja a szellemeket (*odu*) és megkezdi a jóslatot. Ehhez különböző eszközöket használ, úgy mint kagylók, kerek alakú talca, állatfogak, homok, faragott csengő, pálmadió, kola bogyó. A *babao* jóslata mellett szent emberek ügyelnek a szertartás biztonságos lefolyására (*Apena-oluwo*).

Sango isten papjai a *magbák*. Jogukban áll áldozatot bemutatni, ekkor általában egy kutya véré-

veszik. A manapság is élő tradíció szerint Abeokuta városának szent papja *Olodumare* első embere az *Oluawo*, aki az *Ifa* orákulumot úgy használja modern jóslásokhoz mint őseik ezer évvel ezelőtt.

A mágia elterjedése

A *juju* vagy *vudu* mint a fekete mágia ma is élő hagyomány. Gyökerei visszanyúlnak a spirituális szertartásokhoz, de maga az aktus már más jellegű. Általában valaki, vagy valami ellen felhasznált erős varázslat, amely komoly problémákat is okozhat. Az afrikai rabszolgák előszeretettel használták a fekete mágiát uraik ellen, a vudu kultusz például a franciák elleni ellenállásban játszott fontos szerepet. Elterjedt Amerikában is, a Karib szigetvilágban, Kubában, Jamaicán, de főképpen Haitin van nagy kultusza és használják ma is. A jorubák fekete mágusait *Ogboninak*, templomukat pedig *Iledinek* hívják. A mágia elnevezései különböző helyeken:

Kuba - *Lukunmi, santeria*

Brazília - *Umbanda, Candomile*

USA - *Oyotunji*

Mindennapok és Vallás

Az esküvő. Az esküvő alkalmával előzetesen ki kell kérni az istenek engedélyét. A családhoz tartozó idős bölcsek ugyancsak megnézik *Ifa* orákulum segítségével, hogy a pár egymáshoz illő vagy sem. Fontos, hogy a családhoz tartozó istenek is megegyezzenek a két fiatal egybekelését illetően. Amikor minden rendben, a vőlegény családja áldozati ajándékokkal kedveskedik a menyasszony családjának.

Halál. A halál után a szellemből *ebora*, vagyis visszajáró lélek lesz. Az *ebora* lehet jó és rossz. Attól függ, hogy az illető milyen halállal halt meg. Amikor erőszakos úton történt mindez, akkor bosszúálló, gonosz entitás válik belőle. Ugyanez érvényes akkor is, amikor valaki életében jót cselekedett és halála természetes módon következett be. Ilyenkor *Olodumare* mellett helye lesz a mennyekben.

Temetés. A temetést a családot vigyázó istenség papjai végzik. Először megtörténik a rituálé a *babao*, vagy *Olodumare* papjai segítségével. Tájékanként eltérő, hogy kihez mely eljárás tartozik. A temetés alkalmával mindenképpen spirituális szelleműzés történik, a családtagok elhajtják a rossz szellemet. Az elhunyt lelke addig vár, amíg megfelelő testet talál és mindig ugyanabba a családba születik vissza.

Királyi spiritualizmus

A joruba királyok és udvartartásuk elhagyhatatlan szokásai között szerepel a mágia. A felső kö-

rökben használatos a legmélyebb spirituális tudást felhasználó rítus. A király, akinek neve tájanként különbözik, hatodmagával uralkodik. Ősi szokásjog szabályozza, hogy tanácsosai és udvari mágusa, vagy mágusai nélkül nem hoz döntést. Előbb kikéri az *Ifa* tanácsát. Mindenképpen tiszteletben tartja istenét, a hozzá tartozó mágikus szertartását elvégzetteti az udvari *babaoval*. A koronázási szertartás előtt a leendő uralkodót el kell zárják a családtól addig, amíg a tisztító rítust elvégzik. Király csakis akkor lehet valaki, ha sorsa megfelel a város vagy megye sorsának és áldást hoz uralkodása. A királyi cím nagy felelősséggel és politikai hatalommal jár. Napjainkban Nigériában a szövetségi államok mindegyikében léteznek királyságok, ahol a király fennhatósága alá tartozik minden föld és azokat az alattvalói művelik.

A cím nem feltétlenül száll apáról fiúra, de a királyi család (*royal family*) nagy tiszteletben áll a nép körében és a legfőbb spirituális hatalom az ő kezében van.

Különböző királyi elnevezések ma jorubaföldön:

Ado-Ekiti: Oba-Ewi

Ife: Oni

Abeokuta: Alake

Oyo: Alaafin

Osogbo: Ataoja

Timi: Ede

Owa Obokun: Kesa

Grafika: Bernadett Arowolo

Zene és rítus

A joruba zene alapja a mágikus mantra és dob. Miközben imákat és mantrákat ismételnék, kiválasztják a megfelelő dobot is. A dob kiválasztása más szokásokhoz hasonlóan itt is fontos aktus, az isteneknek való hízélgés és megfelelés eszköze. *Sango*, *Osun*, *Ogun*, *Jabatala* istenségekhez különböző hangszerek illenek. *Ogunhoz* tartozik az *agogo* és a *sekere* dob. *Sangohoz* a *bata* dobok különböző méretben. A modern nigériai zenészek is felhasználják őseik hagyományait és beleépítik művészetükbe. Ilyen például a manapság igen nagy népszerűségnek örvendő Yoruba *Lagbaja*: „az arc nélküli ember.”

Maszkok és fesztiválok

A fesztiválok fontos vallási események Nigériában. Ekkor áldozatot mutatnak be *Olodumarenak* és *Engungunak*. Utóbbi egy szellemlény, akinek embert öltött alakját látni sem szabad, ezért tetőtől talpig beburkolják. A fesztivál alkalmával az adott települést szenteltvízzel hintik be, hogy megtisztuljon. Ekkor jönnek elő a különböző maszkokba öltöztetett táncosok és megkezdik rituális előadásukat. Az *Agemo* és *Ogun* fesztivál fontos rendezvénynek számítanak július-augusztusban.

Maszkok is rituális szertartások

A joruba férfiak általában a földműveléssel és temetéssel kapcsolatban viselnek maszkokat. Napokon keresztül készülnek a szertartásokra. A maszkok fő feladata, hogy emlékeztessenek a mítoszok mindennapi életben való jelenlétére. Az álarcok különböző formavilágot képviselnek, ami azt jelenti, hogy a szétszórt energiákat össze kell gyűjteniük. A különböző állati és emberi formák a beavatást szimbolizálják és átveszik a megjelölt állat energiáit. (pl. antilop vagy oroszlán). Egyes maszkok Nigériában akár tárgyakat is ábrázolhatnak, ahová a szellemek megpihenni járnak.

A maszkot viselő ember segédkezik egy új lény megalkotásában, amely szerepel az istenek, szellemek jegyzékében. Meg kell védenie hordozóját, akit magába fogadott. A táncosnak törekednie kell arra, hogy ne ismerjék fel, különben megtörik a varázslat. Ahhoz, hogy a maszkot megértsük, tánc közben kell megfigyelni, a szertartás ritmusában.

A tanulmány megírásában segítségemre volt Prince Akinwumi Toyin.

*Banjuli meczet, Gambia
Fotó: Kalmár Lajos*